

MILCZENIE (172) *sb n*

-cz- (171), -c- (1) *BielŻyw* 30.

Pierwsze e jasne, drugie pochylone.

sg *N* milczenié (47); -é (7), -(e) (40). ◇ *G* milczeniã (21). ◇ *D* milczeniu (5). ◇ *A* milczenie (41); -é (1), -(e) (40). ◇ *I* milczeniém (15), milczeniem (10); -ém *TarDuch*, *RejJóz*, *MurzHist*, *Diar*, *RejWiz*, *BielSpr*, *ModrzBaz*, *CzechEp* (2), *CzechEpPorz*, *KochMuza*, *KochPieś*, *SarnStat*, *SkarKaz* (2); -im *BielŻyw* (2), *KromRozm II*, *GroicPorz*, *OrzRozm*, *SkarŻyw*, *StryjKron*, *NiemObr*, *Phil*, *WujNT*; ~ -ém (3), -em (1), -(e)m (11); -ém *KochMuza*, *KochPieś*, *SarnStat*; -em *MurzHist*. ◇ *L* milczeniu (32), milczeni [czechizm] *BielŻyw* 103.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w. s.v. milczeń.

1. *Niewydawanie głosu, niemówienie; silentium, taciturnitas Mącz, Cn; echemytia Mącz, Calep* (135) : Mylczeny chouala rzatko mouyla alyż tego barzo była potrzeba *PatKaz III* 122; *TarDuch* C2v; Czím sie podwierdza [!] słowo mowi, milczenim, á czím sie potwierdza milczenie, czałem. *BielŻyw* 7; napominał go ahy łnim mowił tak iżby przed krolewłkimi wżyma bezpieczeniemy w milczeniy był, albo żeby przyiemne rzeczy mowił *BielŻyw* 103, 132 [2 r.], 133, 134 [2 r.]; *RejJóz* Iv; *RejKup* d8v; Ieśli cie też rzewniwość ku gniewu przywiedzye/ Sćifkay zęby tay w łobie [...] *Lepyey* ták ná czás zołtań w łpokoinym milczeniu *BielKom* C5; *RejWiz* 44, 51v; zmilczenia [*de silentio*] włtydź sie przed pozdrawiájącymi *Leop Eccli* 41/25; Pápiłtá odmowiłszy Paćierze/ łam z łobą długo w milczeniu był *OrzRozm* A4v; omieniałci [gospodarz] práwie iáko iny pień siedzi/ y niewiem milczenim łwym twáli moięli łtronę chwali. *OrzRozm* K4, K3v; łtał sie wyrok/ áby zobu łtron było milczenie miedzy káznodziemyi áż do rozeznánia lepszego w łwięty m piłmie *BielKron* 207v, 205; *KwiatKsiąż* C2v; Taciturnitas, Milczenie/ Zámilczenie. *Mącz* 99a, 360c; Nuż przedię kto teraz mowił/ niech nie przelthawa/ áby przyłcie moię przyczyná milczenia nie było. *Górndworz* H3v, H3v [2 r.]; Mądre milczenie wiecey łpráwić może/ Niż thy klekoczác łzalony nieboże. *RejZwierc* 215; O niełtoćie/ iáko ciężkie groźby pod tym milczeniem táię sie. *BielSpr* 46v; Lecź tákowi ktorzi [...] do tákich táiemych rozmow będą przypułzczáni trzebá áby byli wierni y milczeniem ozdobieni [*fide et taceiturnitate praediti*]. *ModrzBaz* 25v; A w milczeniu ták fię [*Maryja*] kocháłá/ iłz raz od krzyżá ałz do Wielkieynocy żadnego do ludzi łłowá nieprzemowiłá *SkarŻyw* 581; byłá pánná wielkiey ćierpliwośći/ wielkiego posłuzeniłtwá/ wmwie ołtroźna/ w milczeniu pilna *SkarŻyw* 589, 16, 46, 161 [2 r.], 241, 444 (11); *BielSjem* 16; *Calep* 347b; Kato młodziencie ćwicźác sie w wymowie *Philosophiey*/ wielkiego milczenia wżywał. *Phil* G, G [3 r.]; *GrabowSet* K3; Niewiáłtá niech fię wcy w milczeniu [*Mulier in silentio discat*] *WujNT* 1.Tim 2/11, 1.Tim 2/12, s. 722, Aaaaaa2v; *SkarKaz* 277b.

milczenie za ile [= na ile (lat)] (1): thy [młodzięnce] pod łwá moc ku nauce [*Pitagoras*] przyjmowił, á za pięć im lat milcenié [!] wkładał, aby żadny nie mowił *BielŻyw* 30.

W połączeniach szeregowych (3): TRzydzieści lat Pan y Bog náłz CHRISTVS IEZYS w wielkim milczeniu y zátáieniu y niewiádomośći ludzkiey przeżył *SkarKaz* 38a, 39b, 161a.

W przeciwstawieniach: »milczenie ... mówienie (5), słowa (2), gadanie, mowa, powieść, wyznawanie« (11): Tedy więcey sie będziełs radowál z zachowanego milczeniá/ niłzi z długięgo gádaniá. *OpecŻyw* 162; *BielŻyw* 37, 62; izalź niewiełz/ iż nie w miltzeniu/ ále w wyznawániu naleźy

zbawienie? *KrowObr* 66; Ieft čás zábicia y vzdrowienia [...] Czás mowienia/ čás milczenia [*tempus tacendi et tempus loquendi Vulg Eccle 3/7*] *BielKron* 79v; Bo rychley zwalczy poćciwego człowieka fkromne milczenie káždego/ niżli owego dármořwará wřzeteczne á vporne łowá. *RejZwierc* 140; *SkarŻyw* 52, 581; kthory [*Ksenokrates*] powiedział/ że niekiedy żáłował powieści łwey/ ále milczenia nigdy. *Phil G*; *SkarKaz* 39a, 277b.

W charakterystycznych połączeniach: milczenie długie (2), mądre, poczciwe, pokorne, skromne (2), spokojne, wielkie; milczenia nie zdzierzeć; ku milczeniu przywoździć; milczenie miłować, przykazać, (za)chować (2); milczeniem uczcić (2), zwalczyć; ozdoby; w milczeniu być (3), kochać się, trwać, zostać.

Przysłowie: Mowić ten nieumie ktho łie milczeniu nieuczł. *BielŻyw* 31.

Zwroty: »milczeniem ominąć, opuścić [co]; zaniechany« (1;2;1): A iłz rozmowy tego miřernego człowieka z ludźmi wczonęmi/ godné łą aby niebyły milczeniem zanięchany/ vsłyřzemy tu niektoré co pożytecznieiřzé *MurzHist* E3v; Niegodzi łię teź milczeniem opuścić trzećiego dziwu *StryjKron* 350; *CzechEp* 46; *Phil* R4.

»rozkazać milczenie« (1): rořkazał im [*papieskim*] Senat milczenie w kořciele/ á Luterom rořkazano łowo boże powiádać *BielKron* 205v.

»milczenie uczynić« = *umilknąć* (1): lud płákał á wołáł Kieryeeleifon: Milczenie potym wczyniwlřzy/ łłufzbę Bożą kończyli *SkarŻyw* 173.

»milczenie uczynić [komu]« = *nakazać milczenie* [*श्यक зміenny*] (2): gdy wřlyřfeli Fářižeufřowie/ że wczynił milczenie Sáduceufřom [*quod silentium imposuisset Sadducaeis; wřtá záwářł Sáduceufřom WujNT*]/ zeřłli łie w gromáde *Leop Matth* 22/34; *RejPos* 229.

»milczeniem zbyć [co]« (2): *CzechEpPORz* *4; nie milczeniem tedy tego zbyć/ ále [...] zářtáwiáć łię o wiáre raz podáná świętym *NiemObr* 5.

Zestawienie: »bog milczenia« = *Harpokrates, czczony w Grecji i Rzymie* (2): kthory obraz [*Harpokratow*] przytknáł pálec do gęby/ áby káždy milczáł [...] řtąd potym zwano bog milczenia *BielKron* 24v; *Mącz* 153b.

Szereg: »zatajenie i milczenie« (2): Zátáienie y milczenie Páná nářzego do lat 30. *SkarKaz* 38b, 38b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*].

Wyrażenia przyimkowe: »z milczeniem« = *milcząc* (1): Ale Secundus řmierci łobie mało waźąc zmilczeniem řmierci czekał *BielŻyw* 134.

»w milczeniu« = *milcząc* (1): ále w tym rozerwániu Stanu Swieckiego od Duchownęgo/ przyřtało Królowi w milczeniu łłucháć/ y tego co go bárzo boláło. *OrzQuin* D3.

W przen (3) : *KochPieř* 29; Milczenie pokornego řercá lepiej wczći táiemnice Boźkie *SkarKaz* 277b.

Zwrot: »zatonąć w milczeniu« = *pozostać w zapomnieniu* (1): Ták iź co mieli zátonąć w milczeniu/ To wiecznie łłyná w mym wdátnym pieniu. *GrochKal* 14.

Przen (14) :

a) Otchłań, śmierć (5) : Nie vmárli chwálić cie będą Pánie/ áni ci wżyſcy ktorzy zoſtawiają w milczeniu [*descendentés in ſilentium (marg) ſepulcrum (-)*]. *BibRadz Ps 113/17; GrzegŚm 2; BudBib Ps 113/17.*

Wyrażenia: »grob milczenia« (1): ktory [Krystus] iedno do trzeciego dnia był w grobie milczenia. *GrzegŚm 35.*

»milczenie wieczne« (1): Siłą mężnych było/ którym śmierć przy oyczyźnie miła. Ale wżyſcy w milczeniu wiecznym pogrążeni *KochMuza 27.*

b) Niewypowiadanie się na piśmie (9) : [Luter] piſał liſty do Papyeża leoná [!] [...] proſząc/ áby iego przeciwnikom wiary niedawał á roſkazał im milczenie/ iako by go więcey piſaniem nieprzeſładowáli *BielKron 194v; CzechEp 348; NiemObr 5.*

milczenie o czym w czym (2): GrzegŚm 29; przeto o iego boſtwie y ſynoſtwie/ wielkie ieſt wżędy w piſmie ś. milczenie. *CzechRozm 44v.*

Zwrot: »w milczeniu zachować; milczeniem zachowany« (2:1): Apoſtołowye y oycowye w táyemnym milczenyu obrzędow powagę záchowali. *KromRozm II i, h4v [2 r.].*

Wyrażenie: »głębokie milczenie« (2): *GrzegŚm 29;* Oycowie w głębokim milczeniu/ powagę táiemnic ſwiętych záváarli. *NiemObr 85.*

a. Tajemnica (5) : Było w poſpolitym koſcyele krzeſciyáńſkim długo wyele rzeczy ważnych y pożytecznych w milczenyu/ ktore áni przez Páná Kryſtuſá/ áni przez ápoſtoły yego wyyądrzone nyebýły *KromRozm II v4.*

Zwroty: »milczeniem pokrywać« (1): A oná proſiła bárzo áby to milczeniem pokrywały. *SkarŻyw 161.*

»taić w głębokim milczeniu« (1): Ieſli [*te wiary*] do zbáwienia nie należą/ niechay thá Matká nie tylko ich tái w głębokim milczeniu *NiemObr 85.*

a. Zachowanie tajemnicy (2) : Bo pirwey wżyſcy pod przyſięgą obiecuią fobie milczenie [*ſe obſtrinxerunt ſilentio*]. *ModrzBaz 46.*

Zwrot: »milczeniu [czyjemuś] podufać« (1): że co memu milczeniu y wierze Podufano, żeby to było w táiemnicy *CiekPotr 10.*

b. Brak reakcji, brak odpowiedzi [o czym] (16) : czekáliſmy ná to [*na termin rozmowy*] czás niektory/ ále o tym milczenie było. *NiemObr 23.*

a. praw. Nieupominanie się o swoje prawa, niewnoszenie skargi; nieodwoływanie się od wyroku; taciturnitas JanStat (15) : Zażby nie lepiej to wygnać a wykorzenić, aniż tak milczeniem a oczekiwaniem dopuſcić się ſzyrzyć ku oſtatniemu upadku ſwemu, ktory nas nie minie. *Diar 35; DiarDop 105;* Winuią kogo o Mężoboyſtwo/ [...] á obwiniony ná żálobę nic nie odpowiaá/ zá ktorym milczeniem zda ſye iż ná obżálowanie przyzwala. *GroicPorz aa3;* iż dla ſpokoynego dżierżenia/ które miał przez trzy látá y trzy mieſiáce/ przedánié ma mieć wieczną moc: gdyż temu závádziło milczenie przerzeczoné/ y dawnoſć ták długiégo czáfu. *SarnStat 689, 594, 695, 779.*

W charakterystycznych połączeniach: bronić się milczeniem; być w milczeniu.

Zwroty: »milczenie skazać (a. skazować), rozkazać« [*ſzyk zmienny*] (4:1): Phálk brát ſtárſzy pozwał Andryſá o dziedzictwo: Andrys go zniknął dawnoſcią/ ták iż Phálkowi ſkazano milczenie. *UstPraw*

G2v, G4 [2 r.]; [Papież] wieczne milczenie y nakład łronom zapłacić rofkazał przez łwoy wyrok *BielKron* 225; *SarnStat* 690.

»układać milczenie« (1): My Fráncifzkowi wkładamy milczenie [*imposuimus silentium JanStat* 1049] dla wyłzcia ták długięgo czáfu/ y ięgo milczenia *SarnStat* 695.

Wyrażenie: »wieczne, na wieki milczenie« [szyk 5:1] (5:1): *ZapKraK* 1544/322; Gdyby dzyewce był kto winien iáki dług będąc teź iey opiekunem/ á oná łzedłzy zá mąż ćierpiáłaby o on dług czynić práwem przes trzy látá y trzy miełiace/ my w tákowey rzeczy y w káźdey infzey ták niedbále/ łkázuiem wieczne milczenie. *UstPraw* G4, G4; *BielKron* 225; *ZapKościę* 1583/84; ięfliby [...] milczał trzy látá y trzy miełiace/ iuż milczenie iemu ná wieki o to dźiedzictwo niech bęđdzie łkazano [*silentium sibi perpetuum, pro eadem haereditate imponatur JanStat* 551]. *SarnStat* 690.

c. Skromność, pokora; *taciturnitas Mącz* (12) : moc wáłzá bęđdzie w milczeniu y w nádźiei [*In quiete et in spe*] *BibRadz Is* 30/15.

W *połęczeniach szeregowych* (4): ktore vcźnie [*Ipokras*] przyjmował tim przykazował [...] aby rzeczy włzech marnych poniechali, milczenie cichołć y obyczaie dobre aby zachowali. *BielŻyw* 67; *Taciturnitas*, Cichołć/ milczenie/ skromność. *Mącz* 438b; *BielSpr* 52v; *SkarŻyw* 200.

W *przeciwstawieniu*: »milczenie ... popęđliwołć« (1): łkromne milczenie poćciwego człowieka frolźze ięst niźli popęđliwołć gniewliwa. *RejZwierc* 77.

Wyrażenia: »pokorne milczenie« (2): Ięzuła milęgo pokorneé milczenié. *OpecŻyw* 130; *OpecŻywSandR nlb* 4v.

»skromne milczenie« (1): *RejZwierc* 77 cf *W przeciwstawieniu*.

Szeregi: »milczenie i cichołć« (1): Vczył fię pilno/ á w milczeniu y ćichołci *SkarŻyw* 201. [*Ponadto w połęczeniach szeregowych* 2 r.].

»cierpliwołć i milczenie« (1): chwalili Pána Bogá cudá czyniącego/ z tey łáłki/ ktorey vzyczył tey pánnie/ iłz iey dał ćierpliwołć wielką y milczenie dla otrzymánia wiecznego dobrá. *SkarŻyw* 185.

»milczenie i skromność« (2): A to teź zá ieden dźiw/ iź w ták wielkim woylku/ gđzie łie ná noc położá/ takie milczenie y łkromność bywa *BielSpr* 53v; *SkarŻyw* 201. [*Ponadto w połęczeniach szeregowych* 2 r.].

2. *Cisza, spokój; silentium Mącz, Calag, Calep; taciturnitas Calep* (37) : *Leop Am* 8/3; *BibRadz* 4.*Esdr* 6/39; *Mącz* 393a; A Gdy otworzył pieczęć łiodmą/ sftáło łie ięst milczenie na niebie [*factum est silentium in caelo Vulg Apoc* 8/1] o poł godziny. *RejAp* 70v, 71v, 72 [3 r.], *Ee2*; á gdy zá thym przyłciem poftáł káźdy z miełfcá łwego/ y chwylkę [!] milczenie byłó/ rzekł I^{ego} M. *GórnDworz* H3v; *HistRzym* 98v; *BudNT Act* 19/33, 21/40, 22/2; á Piotr S. prołżąc o milczenie rzekł: ięśli żyw ięst niechay wftánie/ mowi/ chodzi: poki tego nie vyrzyćie/ rozumiećie iłz was Symon zdradza. *SkarŻyw* 436, 511, 600; *Calep* 1044b; Tędy Alexánder łkináwłzy ręką o milczenie [*manu silentio postulato*; pomilczenia żądawłzy *Leop*] chćiał vcźynić obmowę połpolłtwu. *WujNT Act* 19/33, *Act* 21/40, *Apoc* 8/1.

W *charakterystycznych połęczeniach*: wielkie milczenie (4); milczenie dać, wywołać.

Fraza: »milczenie [kogoł] łłoczy« (1): K temu/ że głuché milczenié go łłoczy/ Y iák vmárly niéma w łobie mocy. *ZawJeft* 25.

Zwroty: »(przy)kazać milczenie« [szyk zmienny] (3): Potym przykazał milczenie wŕzythkim [precepit omnibus silentium; kaszał wszythkym mylczcz HistAl 1510 256] y rzekł HistAl G4v; GórnDworz I3; Heißfen schweigen. Przykazác milczénie/ et Kazác milczéc. Indicere silentium. Calag 268b.

»milczenie (u)czynić« [szyk zmienny] (7): RejKup y8, ee3v; HistAl D5v; BibRadz Act 19/33; kazał Skánderbeg ognie pogálic á milczénie vczynić BielKron 244v; powstaŕwzy Páweł/ y ręką milczénie vczyniwzy [et manu silentium indicens/ rzekł WujNT Act 13/16, Act 22/2.

»wywołać milczénie« = nakazać milczénie (1): Wywołáy Pośle milczénie A vcziń wŕytkym ŕyŕffenie Poŕeł woła abi wnet wŕifci ŕluchali. RejKup y8.

Wyrażenia: »głuche milczénie« (2): Iuż wŕzyŕtki rzeczy były wŕkromioné Wdźięcznym pokojem Iuż były złożóné Cichem pułnocnym/ y głuchym milczéniem/ Kiedym ŕye zŕęklá we ŕnie tym widzeniém. ZawJeft 7, 25.

»spokojne milczénie« (2): Bo gdy ŕpokoyne milczénie [quietum silentium] wŕŕyŕtkie rzeczy trzymáło/ á noc w ŕwym biegu puł drogi miáłá Leop Sap 18/14; BudBib Sap 18/14.

Szereg: »milczénie, cichość« (1): Silentium – Milczénię czichoŕcz. Calep 980a.

Synonimy: 1. niemowienie; c. cichość, cierpliwość, skromność; 2. cisza, spokoj.

Cf **MILCZEĆ**